

Warszawskie dzieci

Bibliografia:

- Źródło: Małgorzata Czerwińska-Buczek, *Dzieci w powstaniu warszawskim. Ich jedyną bronią był spryt*, dostępny w internecie:
<https://kultura.gazetaprawna.pl/artykuly/1424469,powstanie-warszawskie-1944-dzieci.html> [dostęp 29.12.2021].
- Źródło: Stanisław Ryszard Dobrowolski, *Warszawskie dzieci*, [w:] Joanna Wieliczka-Szarkowa, *Kocham Polskę – Śpiewnik patriotyczny*, Kraków 2000, s. 18.
- Źródło: *Ekspozycja. Muzeum Powstania Warszawskiego*, dostępny w internecie:
<https://www.1944.pl/artukul/ekspozycja,4500.html> [dostęp 8.12.2022].

Powstanie Warszawskie wybuchło 1 sierpnia 1944 roku i trwało 63 dni. Nadal żywa jest pamięć o heroizmie powstańców i ludności cywilnej Warszawy, w tym jej najmłodszych mieszkańców.

W 2004 roku, dokładnie w 60. rocznicę wybuchu powstania zostało otwarte Muzeum Powstania Warszawskiego, co znacząco wpłynęło na wzrost zainteresowania tematyką II wojny światowej, a zwłaszcza samego powstania. Z informacji dostępnych na stronie internetowej można dowiedzieć się, że:

” Ekspozycja

W niepowtarzalny sposób zaprojektowana ekspozycja muzealna oddziałuje obrazem, światłem i dźwiękiem. Aranżacja wnętrza i wykorzystanie efektów multimedialnych przybliżają powstańczą rzeczywistość. Głównymi elementami wystawy są zdjęcia w wielkich formatach, monitory i komputery. Wytyczona trasa przedstawia

chronologię wydarzeń i prowadzi przez poszczególne sale tematyczne. Zwiedzający poruszają się w scenerii sprzed siedemdziesięciu lat, chodzą po granitowym bruku wśród gruzów niszczonej Stolicy.

Źródło: *Ekspozycja. Muzeum Powstania Warszawskiego*, dostępny w internecie: <https://www.1944.pl/artukul/ekspozycja,4500.html> [dostęp 8.12.2022].

Już wiesz

Przypomnij sobie lub sprawdź w dostępnych źródłach, jakie były przyczyny wybuchu Powstania Warszawskiego oraz jakie były jego skutki.

Ciekawostka

Zapewne znasz określenie „godzina W”; warto wiedzieć, że był to kryptonim, czyli tajne określenie godziny rozpoczęcia Powstania Warszawskiego (17:00).

Jerzy Jarnuszkiewicz, *Pomnik Małego Powstańca*, zaprojektowany w 1946, a odsłonięty 1 października 1983, rzeźba z brązu, Warszawa, ul. Podwale
Źródło: Cezary P., licencja: CC BY-SA 4.0.

W Warszawie przy murach obronnych Starego Miasta, na Podwalu znajduje się Pomnik Małego Powstańca. Został zaprojektowany w 1946 roku przez Jerzego Jarnuszkiewicza. Ale dopiero w latach 80. z inicjatywy harcerzy z Chorągwi Stołecznej ZHP im. Bohaterów Warszawy zaczęto planować budowę pomnika i organizować zbiórki pieniężne. Uroczyste odsłonięcie nastąpiło 1 października 1983 roku. 1,5 metrowa postać chłopca w za dużym hełmie, z przewieszonym przez ramię karabinem stała się symbolem bohaterstwa najmłodszych uczestników walk.

Polecenie 1

Opisz pomnik Małego Powstańca. Uzupełnij w tym celu pola w poniższym formularzu. W razie wątpliwości skorzystaj z dostępnych źródeł informacji.

Nazwa pomnika

Podstawowe informacje o dziele

Autor dzieła

Datowanie

Technika

Ruch, dynamika, ekspresja

Kolorystyka

Jaki kolor ma rzeźba? Jaki inny akcent kolorystyczny pojawia się na hełmie? Co symbolizuje?

Charakter dzieła (przeznaczenie, funkcja, tematyka)

Opisz dokładnie ubiór, „rynsztunek” Małego Powstańca. Zwróć uwagę na dysproporcje między wiekiem chłopca a rozmiarem elementów stroju

Kogo upamiętnia pomnik?

Przyjrzyj się wyrazowi twarzy i nazwij uczucia, które może wyrażać

Dodatkowe informacje

Ćwiczenie 1

Kogo przedstawia rzeźba Małego Powstańca? Żołnierza czy dziecko? Zapisz w dwóch grupach dostrzeżone w tym dziele cechy dziecka i dorosłego.

Cechy dziecka

Cechy dorosłego

Polecenie 2

Czym zajmowałby się ten chłopiec, gdyby przyszło mu żyć w czasach pokoju? Wymień kilka przykładowych zajęć codziennych.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij zdania, wstawiając ich dokończenia podane poniżej.

Pomnik Małego Powstańca .

Pomnik Małego Powstańca upamiętnia .

Pomnik Małego Powstańca skłania do refleksji .

Pomnik Małego Powstańca ostrzega przed .

najmłodszych uczestników powstania warszawskiego

o poświęceniu Polaków

brutalnością wojny

znajduje się w Warszawie przy murach obronnych Starego Miasta

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 3

Przedstaw wymyśloną przez siebie biografię Małego Powstańca w formie interaktywnej osi czasu. Tekst możesz uzupełnić ilustracjami.

Polecenie 4

Zredaguj informację o Małym Powstańcu, która mogłaby znaleźć się w przewodniku po Warszawie.

W 1984 roku za pomnikiem umieszczono tablicę, na której wyryto słowa znanej powstańczej piosenki autorstwa Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego:

”Warszawskie dzieci pójdziemy w bój,
za każdy kamień twój
Stolico, damy krew!

Melodię skomponował Andrzej Panufnik. Tytuł nawiązuje do utworzonego w 1918 roku 21. Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy”.

” Stanisław Ryszard Dobrowolski

Warszawskie dzieci

Nie złamie wolnych żadna klęska,
Nie strwoży śmiałych żaden trud –
Pójdziemy razem do zwycięstwa,
Gdy ramię w ramię stanie lud.

Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój,
Za każdy kamień Twój, Stolicu, damy krew!
Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój,
Gdy padnie rozkaz Twój, poniesiem wrogom gniew!

[Powiśle, Wola i Mokotów,](#)

Ulica każda, każdy dom –
Gdy padnie pierwszy strzał, bądź gotów,
Jak w ręku Boga złoty grom.

Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój...

Od piły, dłuta, młota, [kielni](#) –
Stolico, synów swoich sław,
Że stoją wraz przy Tobie wierni
Na straży Twych żelaznych praw.

Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój...

Poległym chwała, wolność żywym,
Niech płynie w niebo dumny śpiew,
Wierzymy, że nam Sprawiedliwy,
Odpłaci za przelaną krew.

Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój...

Źródło: Stanisław Ryszard Dobrowolski, *Warszawskie dzieci*, [w:] Joanna Wieliczka-Szarkowa, *Kocham Polskę – Śpiewnik patriotyczny*, Kraków 2000, s. 18.

Ćwiczenie 3

Porównaj treść wiersza Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego z pomnikiem Małego Powstańca. Czy według ciebie jest to odpowiedni utwór do zacytowania na tablicy przy pomniku? Uzasadnij swoje zdanie.

Polecenie 5

Wyobraź sobie, że Muzeum Powstania Warszawskiego zaplanowało zamieszczać na murze przy pomniku Małego Powstańca corocznie po jednej tabliczce. Ogłoszono konkurs na tekst, który można by na niej umieścić. Przedstaw swoją propozycję.

Ciekawostka

Według *Wielkiego słownika ortograficznego PWN* nazwy wydarzeń historycznych należy zapisywać małą literą (np. hołd pruski, powstanie listopadowe). Możliwe są jednak wyjątki od tej reguły – **ze względów uczuciowych lub ze względu na szacunek dla uczestników** (np. Powstanie Listopadowe). Z tego powodu,

w materiale tej lekcji i w cytowanych tekstach stosuje się pisownię wielką literą –
Powstanie Warszawskie i Pomnik Małego Powstańca.

Przeczytaj tekst [Małgorzaty Czerwińskiej-Buczek](#) na temat najmłodszych uczestników powstania.

” Małgorzata Czerwińska-Buczek

Dzieci w powstaniu warszawskim. Ich jedyną bronią był spryt

Trzeba było znać jak własną kieszeń każdy zaułek, wnękę, każdą piwnicę, przekop, barykadę. Trzeba było wiedzieć gdzie kryją się „[gołębiarze](#)” żeby donieść meldunek, rozkaz, paczkę. Dzieci radziły sobie z tym najlepiej. Wiele z nich swoją służbę w Powstaniu przypłaciło życiem.

Od wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. do jej zakończenia [łączniczki i łącznicy](#) wykonywali bardzo trudną i ryzykowną pracę. Przenosili dokumenty, meldunki, broń, paczki z ulotkami, prasą [konspiracyjną](#), prawie zawsze mieli przy sobie coś [trefnego](#), co w razie zatrzymania mogło być dla nich wyrokiem śmierci. Mimo to docierali do miejsc najbardziej niebezpiecznych. Dzięki nim możliwe było szybkie przekazywanie informacji, często o ogromnym znaczeniu. W dużej mierze dzięki nim funkcjonowało państwo podziemne. Najczęściej zaopatrzeni byli w „[mocne papiery](#)”, które czasem ratowały życie. W ubraniach pozwalających wtopić się w tłum, rowerami, [rikszami](#), tramwajami, kursowali po całym mieście.

W Powstaniu Warszawskim bardzo często łącznikami zostawały dzieci, kilkuletni chłopcy, którzy nigdy nie przeszli żadnych szkoleń. Mali, sprytni, zwinni, mogli przejść niezauważeni, dostać się

w miejsca niedostępne dla dorosłych. Chcieli mieć swój udział w walce i wielokrotnie wykazywali się odwagą większą niż żołnierze. Wielu straciło życie i na zawsze zostaną anonimowi, bo znane były tylko ich pseudonimy. [...]

Czternaście lat (bez pięciu)

Jerzy Grzelak ps. Pilot był żołnierzem zgrupowania „Baszta”, jednym z najmłodszych łączników, w 1944 r. miał zaledwie dziewięć lat. [...] Ja też byłem żołnierzem AK, w zgrupowaniu „Baszta”, żeby nim zostać, dodałem sobie pięć lat. Kilkanaście dni przed Powstaniem złożyłem przysięgę – wspominał.

Jego konspiracyjna działalność rozpoczęła się we własnym domu. U Grzelaków często odbywały się narady i spotkania konspiratorów. Ojciec bardzo mu ufał, miał też świadomość, że dzieci bywają bardzo spostrzegawcze, a budzą mniej podejrzeń, dlatego zlecał mu wykonywanie różnych drobnych, ale bardzo odpowiedzialnych zadań. Kiedyś nawet miał obserwować [konfidenta](#), którego podejrzewano o donoszenie na sąsiadów.

1 sierpnia Zbyszek Wroński, ps. „Kret”, dowódca Jerzego, skierował go do sztabu przy ulicy Belgijskiej 5. Dostał opaskę i przepustkę. Został kurierem i łącznikiem do dyspozycji dowództwa. Przenosił listy, paczki, lekarstwa, amunicję. Miał wyznaczony rejon, po którym się poruszał. Obejmował on Park Dreszera, ulicę Odyńca z sąsiednimi uliczkami, szpital Elżbietanek. Najniebezpieczniej było na terenie Instytutu Higieny, zajętego prawie w całości przez Niemców. Jurek bez najmniejszych problemów docierał do najniebezpieczniejszych miejsc. Swój spryt zaczął również wykorzystywać w czasie wypraw na okoliczne ogródki działkowe. Przynosił stamtąd same rarytasy:

ziemniaki, pomidory, czasem jakąś gruszkę, a kiedyś nawet melona. Miał lornetkę i granat – tak na wszelki wypadek. Starsi koledzy udawali, że wierzą w jego czternaście lat, ale doskonale wiedzieli, że ma dużo mniej i dlatego nigdy nie dostał broni. [...]

Nogi ranne od gruzów

Janusz Wałkuski w czasie Powstania miał dziesięć lat. Był zaopatrzeniowcem. Nie nosił biało-czerwonej opaski, chociaż dostał ją i miał do niej prawo, ale mama w obawie o jego życie kategorycznie zabroniła mu zakładać. „Gołębiarze” szczególnie szukali tych z opaskami. [...]

1 sierpnia 2019 r. 9:00

Źródło: Małgorzata Czerwińska-Buczek, *Dzieci w powstaniu warszawskim. Ich jedyną bronią był spryt*, dostępny w internecie: <https://kultura.gazetaprawna.pl/artykuly/1424469,powstanie-warszawskie-1944-dzieci.html> [dostęp 29.12.2021].

Ćwiczenie 4

Wypisz z tekstu [homonimy](#) i frazeologizmy.

Homonimy	Frazeologizmy

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 5

Na podstawie tekstu Małgorzaty Czerwińskiej-Buczek wyjaśnij, dlaczego uznano dzieci za pomocne i potrzebne w prowadzeniu walk podczas powstania.

Polecenie 6

Rozważ, czy czynny udział dzieci na wojnach jest moralny. Uzasadnij swoją odpowiedź.